

ІНТЕГРОВАНІЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

INTEGRATED APPROACH IN TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE AND READING IN PRIMARY SCHOOL

Стаття присвячена проблемі упровадження інтеграції у навчанні української мови та читання відповідно до освітніх реформ початкової школи. З'ясовано її актуальність, сучасні підходи до організації освітнього процесу в 1–4 класах. Показано, що інтеграція як педагогічне явище не є новим. В. Сухомлинський обстоював поєднання вивчення читання й письма через сприйняття природи. Сьогодні відповідно до Концепції Нової української школи, Державного стандарту початкової освіти, Типових освітніх програм поставлені акценти на формуванні ключових компетентностей, що забезпечуються й інтеграцією в тому числі. Автором дотримується формулювання поняття «інтеграція» як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин, а «інтеграція навчання» – як відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного і різнобічного вивчення важливих наскрізних тем. Метою статті стало визначення особливостей інтеграції уроків української мови та читання в початковій школі; завданням – узагальнення досліджень щодо шляхів інтеграції уроків української мови та читання в початковій школі з урахуванням досвіду автора в науковій та методичній діяльності. З'ясовано, що змістові лінії мовно-літературної освітньої галузі реалізуються через такі інтегровані курси й навчальні предмети: 1 клас – інтегрований курс «Навчання грамоти»; 2 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Читання» або інтегрований курс цих навчальних предметів; 3 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання»; 4 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання». Закцентовано увагу на дидактичній, внутрішньо-предметній, міжпредметній інтеграції української мови та читання. Підкреслено важливість застосування текстоцентричної технології, що забезпечить реалізацію завдань інтегрованого навчання, сприятиме формуванню ключових та предметних компетентностей, дасть можливість учневі сприймати навколишній світ цілісно, а основне – уміти комунікувати в ньому. Наголошено на застосуванні традиційних та інноваційних методів навчання.

Ключові слова: Концепція Нової української школи, початкова освіта, інтеграція, урок

української мови та читання, навчання грамоти.

The article is devoted to the problem of introduction of integration in teaching Ukrainian language and reading in accordance with the educational reforms of primary school. Its relevance and modern approaches to the organization of the educational process in grades 1-4 were clarified. It is shown that integration as a pedagogical phenomenon is not new. V. Sukhomlinsky also advocated a combination of the study of reading and writing through the perception of nature. Today, in accordance with the Concept of the New Ukrainian School, the State Standard of Primary Education, and the Standard Educational Programs, emphasis is placed on the formation of key competencies that are ensured by including integration as well. The author formulates the concept of «integration» as a union of any individual parts, and «integration of learning» – as the selection and integration of educational material from different subjects for a holistic and comprehensive study of important cross-cutting topics. The aim of the article was to determine the features of the integration of Ukrainian language and reading lessons in primary school; and the task was to generalize researches on ways to integrate Ukrainian language lessons and reading in primary school, taking into account the author's experience in scientific and methodological activities.

It was found out that the content moments of language and literature education are implemented through the following integrated courses and subjects: 1st grade – integrated course “Literacy”; Grade 2 – subjects “Ukrainian language”, “Reading” or an integrated course of these subjects; 3rd grade – subjects “Ukrainian language”, “Literary reading”; Grade 4 – subjects “Ukrainian language”, “Literary reading”. Emphasis is placed on didactic, intra-subject, inter-subject integration of the Ukrainian language and reading. The importance of using text-centric technology was highlighted. It will ensure the implementation of integrated learning, promote the formation of key and subject competencies, enable students to perceive the world as a whole, and most importantly – make them able to communicate in it. Attention is paid to the usage of traditional and innovative teaching methods.

Key words: The Concept of the New Ukrainian School, primary education, integration, Ukrainian language and reading lesson, literacy training.

УДК 37. 091. 313.811.161.2:00
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/43/2.6>

Хома О.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики
початкової освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Концепція Нової української школи передбачає дотримання в освітньому процесі принципу інтеграції. Його актуальність зумовлена новими соціальними запитами, які пред'являються до школи, і визначена змінами в освітній сфері. Державний стандарт початкової освіти, Типові освітні програми відповідають цим вимогам. «Інтеграція в освіті розглядається як:

фактор розвитку освітніх систем; різновид наукової інтеграції, що здійснюється в межах педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання; процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, який супроводжується зростом системності та спресованості знань учнів; цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему цільового призначення,

яка спрямована на забезпечення цілісності знань та вмінь... Інтегроване навчання – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході» [4, с. 72, 73]. У початковій школі докорінно змінилися підходи до організації освітнього процесу. Прикладом інтегрованого предмета є курс «Я досліджую світ», зміст якого має органічне поєднання освітніх галузей – «Природнича», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Громадянська та історична», «Математична», «Технологічна». Нові підручники «Українська мова та читання» низки авторів побудовані із урахуванням змін, що забезпечують компетентнісний підхід, дотримуючись принципу інтеграції. Виходячи із змін в освітньому процесі початкової школи, дослідження щодо інтеграції навчання української мови та читання набирає нового змісту та є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Не можна стверджувати, що проблема інтегрованого навчання є новою. Питання інтеграції в освітньому процесі досліджувалася в педагогічній науці впродовж багатьох років. У словниково-довідковій літературі, наукових розвідках учених термін «інтеграція» розглядається у мовному, психологічному, філософському, соціологічному, гносеологічному та інших аспектах й означає в загальному об'єднання окремих спільних чи подібних елементів у єдине ціле. «Інтегроване навчання (адаптовано з "Natural Curiosity: A Resource for Teachers" University of Toronto OISE) – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни» [1]. Дотримуємося формулювання, що «інтеграція» (від лат. integration – поповнення, відновлення) трактується як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин, а «інтеграція навчання» розглядається як відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів для цілісного і різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція) [5, с. 129].

Розробка теоретичних основ інтеграції була започаткована Я.А. Коменським, К. Ушинським, В. Сухомлинським та іншими. В. Сухомлинський обстоював поєднання вивчення читання й письма через сприйняття природи. «Ми йшли в природу – в ліс, в сад, на поле, луг, берег річки, – слово ставало в моїх руках знаряддям, за допомогою якого я відкривав дітям очі на багатство навколишнього світу» [6, с. 202].

Сучасні вітчизняні педагоги (Н. Бібік, М. Вашуленко, Т. Донченко, К. Пономарьова, О. Савченко та інші) підкреслюють значущість інтеграції у змісті навчального матеріалу з метою найповнішого розкриття цілісної картини світу. Сьогодні можна окреслити два основні напрями розробки інтегрованого навчання в початковій школі: загальнодидактичний (Н. Бібік, С. Гончаренко, О. Комар,

Т. Михайлюк, О. Савченко), технологічний (М. Вашуленко, О. Вашуленко, К. Пономарьова та інші).

Т. Михайлюк зауважає, що «для інтегрування окремих навчальних курсів у початковій школі існують об'єктивні причини й передумови. Однією з причин є необхідність усунути перевантаження дітей, скоротити кількість навчальних годин протягом тижня, вилучити їх для предметів розвивально-виховного циклу. Об'єктивною передумовою цього є те, що інтегрований курс зможе вести сам учитель початкових класів, оскільки йому доводиться навчати дітей цих предметів у традиційній ізоляції» [3, с. 11]. Сьогодні в центрі нашого дослідження – проблема інтеграції української мови та читання в початковій школі, методика їх проведення в межах Концепції Нової української школи.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити особливості інтеграції уроків української мови та читання в початковій школі.

Завдання – узагальнити дослідження щодо шляхів інтеграції уроків української мови та читання в початковій школі та запропонувати авторські підходи до реалізації завдань Державного стандарту початкової освіти мовно-літературної освітньої галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема специфіки проведення інтегрованих уроків української мови й читання досліджується нами в процесі професійної діяльності, що включає наукову й методичну роботу. Наша візія проблеми полягає у важливості застосування текстоцентричної технології, що забезпечить реалізацію завдань інтегрованого навчання, сприятиме формуванню ключових та предметних компетентностей, дасть можливість учневі сприймати навколишній світ цілісно, а основне – уміти комунікувати в ньому. Дотримуємося думки В. Шпак, що «змістові й цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у звичну структуру початкової освіти новизну й оригінальність, оскільки мають певні переваги: підвищують мотивацію, формують у молодших школярів пізнавальний інтерес; сприяють формуванню в них цілісної наукової картини світу завдяки всебічному теоретичному і прикладному розгляду предмета чи явища з декількох сторін; сприяють розвитку усного і писемного мовлення, допомагають глибше зрозуміти лексико-семантичне значення слів; дозволяють розвинути творчі вміння й навички...» [9, с. 136].

Принцип інтеграції в початковій освіті визначений Державним стандартом, Типовими освітніми програмами за ред. О. Савченко; за ред. Р. Шияна. Змістові лінії мовно-літературної освітньої галузі реалізуються через такі інтегровані курси й навчальні предмети: 1 клас – інтегрований курс

«Навчання грамоти»; 2 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Читання» або інтегрований курс цих навчальних предметів; 3 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання»; 4 клас – навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання» [7].

Сьогодні в педагогічній науці мають місце різні види інтеграції. Дослідниця І. Хавіна [8] узагальнила наукові пошуки вчених за рівнями інтеграції: міжпредметні зв'язки, дидактичний синтез; цілісність (В. Аберган); низький (модернізація процесу навчання тільки щодо його змісту), середній (комплексування компонентів процесу навчання), високий (синтез цілісного новоутворення) – Ю. Тюнников; інтенсифікація пізнавального інтересу й процесу вироблення загальнонавчальних умінь на основі інтеграції; об'єднання понятійно-інформаційної сфери навчальних предметів; порівняльно-узагальнювальне вивчення матеріалу; самостійне зіставлення фактів, установлення зв'язків і закономірностей між явищами та подіями, застосування разом вироблених навчальних умінь (І. Коложварі, Л. Сеченикова).

Ми акцентуємо увагу на дидактичній, внутрішньо-предметній, міжпредметній інтеграції української мови та читання. Дидактична система характеризується такою взаємодією: «учитель – клас», «учитель – особистість учня», «учитель – група учнів», «учень – учень», «особистість учня в групі учнів». Майстерність учителя полягає у вмінні побудувати урок таким чином, щоб забезпечити суб'єкт-суб'єктне відношення між учасниками освітнього процесу. Це досягається застосуванням традиційних й інноваційних методів навчання у тісному взаємозв'язку. Серед традиційних виокремлюємо метод аналізу мовних явищ. Наприклад, аналізуючи на основі опорних слів рід прикметників, учні доходять висновку, що прикметник змінюється за родами, а прийом порівняння уможливорює довести залежність роду прикметника від роду іменника.

Інтерактивні методи навчання, об'єднання учнів у групи дасть можливість реалізувати метод дослідження мовних явищ на основі аналізу тексту. На наш погляд, саме текстоцентрична технологія навчання забезпечить інтеграцію мови та читання й формування у здобувачів освіти цінностей, ключових компетентностей. Отже, дидактична інтеграція стає підґрунтям для формування ключових компетентностей, що сформульовані у Законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи.

Сьогодні внутрішньо-предметна інтеграція набуває нового змісту. Це особливо спостерігається у процесі навчання грамоти: 1) читання, письмо; 2) читання, письмо, «я досліджую світ». Річ у тім, що навчання грамоти включає три етапи – добукарний, букварний, післябукварний, на яких учні

набувають предметних компетенцій з мови та читання.

У букварний період навчання грамоти молодші школярі вивчають нову букву та читають склади, слова з нею, застосовуючи звуковий аналітико-синтетичний метод. У букварний період навчання грамоти рекомендуємо такі види роботи: виокремлення звуків із слова чи слова, взятого із речення; характеристика звуків; позначення звуків буквою; з'ясування місця букви в розрізній азбуці; читання складів, слів, речень, тексту з обов'язковим словниково-орфоепічним їх аналізом; виконання компетентнісних завдань. Саме компетентнісні завдання дадуть можливість реалізувати міжпредметні зв'язки та міжпредметну інтеграцію (наприклад, із предметом «Я досліджую світ»). У післябукварний період узагальнюються набуті знання, отримані учнями в добукарний та букварний періоди. Уся увага сконцентрована на роботі над художнім текстом.

Дотримуємося думки М. Кірик, Л. Данилової, що на уроках навчання грамоти доступними є внутрішньо-предметна, міжпредметна (горизонтальна та вертикальна) змістова інтеграція та міжпредметнодіяльнісна, що передбачає інтеграцію зв'язку методів, прийомів, форм і засобів навчання, поєднання яких інтенсифікує засвоєння навчального матеріалу й забезпечує його якісне усвідомлення [2, с. 29].

У 2–4 класах інтеграція української мови та читання дасть можливість вивчати мовні явища на основі аналізу тексту. Це позитивний крок, позаяк текст має закодовану інформацію, емоційно впливає на слухача, розкриває зв'язки між граматичними категоріями. Проте проблемним, на наш погляд, є проведення інтегрованого курсу «Українська мова та читання» у межах одного уроку: українська мова вимагає детального дослідження мовних явищ, а читання – формування читацької компетентності. Оволодіння державною мовою як одна із компетентностей вимагає посиленої уваги до засвоєння української мови. Уроки української мови та читання як два окремі на основі міжпредметної інтеграції, за нашим спостереженням, мають можливість засвоїти мовний матеріал на більш якісному рівні. «Основними методичними принципами, які забезпечують інтегрування знань з різних предметів у межах однієї теми, одного уроку, є такі:

- активний характер навчання; опанування нової теми має стати активним процесом, який забезпечить органічне поєднання всіх видів діяльності молодших школярів;

- постійний взаємозв'язок теоретичних відомостей (знань) з їх застосуванням; знання у системі навчання є не самоціллю, а важливим засобом формування, вираження й удосконалення думки;

– знання, уміння й навички, у тому числі читання, переказ прочитаного треба розглядати як умову і компонент розвивального навчання» [2, с. 33].

Окрім цих принципів, доцільними для уроків української мови та читання є: комунікативно-діяльнісний, текстоцентричний, тематично-визначений, компетентнісний. Структура інтегрованого уроку української мови та читання (засвоєння знань) орієнтовно може бути такою: організація учнів до уроку; повідомлення теми та завдань уроку; мотивація навчальної діяльності; пояснення нового матеріалу на основі дослідження; практичне застосування набутих компетенцій; підсумки уроку.

Як показує досвід роботи, інтегрований урок вимагає від учителя застосування інноваційних методів навчання, не залишаючи поза увагою традиційні (евристична бесіда, пояснення, пояснювально-ілюстративний з презентацією). Проте вкрай важливо змінити роль учителя в цьому процесі. Він повинен спрямовувати учнів на дослідження мовних явищ, художніх текстів, сприяти соціалізації особистості та формуванню мовленнєво-національної особистості.

Висновки. Нами розкрито особливості інтегрованого навчання в початковій школі. Узагальнено дослідження щодо шляхів інтеграції уроків української мови та читання й запропоновано авторські підходи до реалізації завдань мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту початкової освіти.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у характеристиці практичного застосування інноваційних методів навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи (Частина 1) URL: <https://nus.org.ua/articles/integrované-navčannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/>.
2. Кірик М.Ю., Данилова Л.І. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 2019. 136 с.
3. Михайлюк Т.В. Особливості проведення інтегрованих уроків з використанням електронних засобів навчання у початковій школі. Біла Церква, 2014. 47 с.
4. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н.М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Професійна освіта: Словник. Навч. посібник / Уклад. С.У. Гончаренко та ін., За ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 280с.
6. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5 т. Т. 3. Київ : «Радянська школа», 1977. 670 с.
7. Типова освітня програма розроблена під керівництвом О.Я. Савченко. URL: <https://nus.org.ua/news/opublikovaly-typovi-osvitni-programy-dlya-1-2-klasiv-nush-dokumenty/>
8. Хавіна І.В. Теоретичні аспекти інтегрованого навчання. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. 2013. №. 1. С. 81–85.
9. Шпак В.П. Тенденції інтегрованого навчання учнів початкової школи в контексті реформаційних змін. *Вісник Черкаського університету*. Серія: Педагогічні науки. 2018. №4. С. 132–138.